

Les obres barroques del Palau Mercader*

Anna Ferrando Galícia
Universitat de Barcelona
afergal19@gmail.com

Resum

El Museu Palau Mercader de Cornellà de Llobregat conserva una col·lecció heterogènia de pintura. Una col·lecció desconeguda pel gran públic però també per als investigadors i que reuneix obres del segle XVI al XX. El present article se centra en una sèrie de pintures d'època barroca que van entrar a formar part de la col·lecció durant la segona meitat del segle XIX, gràcies a la voluntat del comte de Bell-lloc, Joaquim de Mercader. **Paraules clau:** Col·leccionisme, barroc, pintura, retratística, Cornellà, comte de Bell-lloc.

Resumen: *Las obras barrocas del Palau Mercader*

El Museu Palau Mercader de Cornellà de Llobregat alberga una heterogènea colecció de pintura. Una colecció desconocida por el gran público pero también por los investigadores y que reúne obras de los siglos XVI al XX. El presente artículo centra su atención en una serie de pinturas de la época barroca que entraron a formar parte de la colección durante la segunda mitad del siglo XIX, gracias a la voluntad del conde de Bell-lloc, Joaquim de Mercader.

Palabras clave: Coleccionismo, barroco, pintura, retratística, Cornellà, conde de Bell-lloc.

Abstract: *The baroque paintings of the Museu Palau Mercader*

The Museu Palau Mercader houses a heterogeneous collection of paintings. This collection, unknown to general public and researchers alike, contains works from the period between the sixteenth and twentieth centuries. This article focuses on a group of Baroque paintings which entered the collection during the second half of the nineteenth century, thanks to Count Joaquim de Mercader.

Keywords: collecting, baroque, painting, portraits, Cornellà, the Count of Bell-lloc.

* Volem agrair al personal del Museu Palau Mercader que ens ha obert les portes i ens ha facilitat l'accés a la col·lecció. També i especialment l'ajuda rebuda per part de l'Anna Plans, per la seva disposició i per compartir el seu coneixement amb nosaltres.

El Museu Palau Mercader de Cornellà de Llobregat és una joia que encara hem de descobrir. Va ser construït per encàrrec del comte de Bell-lloc, Joaquim de Mercader i de Bell-lloc (Mataró 1824 - Cornellà de Llobregat 1904), entre el 1864 i el 1869. L'arquitecte encarregat del projecte va ser Josep Domínguez Valls que va conferir a l'edifici un aspecte marcadament medieval, a la manera de fortalesa. El Palau Mercader estava destinat a ser la residència d'estiu del comte, qui, aquell any 1864, s'havia casat en segones núpcies. L'interior del Palau Mercader és un reducte del gust i els costums que imperaven al tombant de segle XIX, així com un catàleg dels diferents estils decoratius del segle XVIII i XIX. Més enllà de l'arquitectura i les arts decoratives, que prenen una gran importància en aquest espai, el present article se centra en algunes de les obres d'època barroca de la col·lecció. El 1902 s'edità el *Catálogo General del Museo de Antigüedades propiedad del Señor Conde de Belloch*¹ redactat pel mateix comte de Bell-lloc, Joaquim de Mercader. Tot i que en aquest catàleg no hi són inventariades totes les pintures que avui decoren les parets del palau, és important tenir-ho present per entendre la història del que es va denominar "el museu dels comtes de Bell-lloc". Va ser el pare de Joaquim, Ramon de Mercader i Novell (Barcelona, 1789- 1840), el primer en sentir l'afany col·leccionista (Mateos 2007:111-118). Va ser ell qui va inaugurar una col·lecció de ciències naturals que instal·là a la casa que la família tenia al carrer Lledó de Barcelona i que posteriorment heretà Joaquim de Mercader. La col·lecció era eminentment de zoologia i malacologia, però també posseïa alguns exemplars d'armes, monedes i objectes arqueològics. A mans de Joaquim de Mercader el museu del seu pare va engrandir-se a través de l'adquisició de nous exemplars i a més, va començar a portar un registre de les peces que entraven. En la mesura que va poder, Joaquim va documentar cada peça. El comte també va procurar donar a conèixer el seu museu particular promovent-ne les visites guiades, com testimonien algunes ressenyes publicades a l'època. El 1873 la família Mercader es traslladava a una nova residència, un palau d'estil neomudèjar que es trobava al Passeig de Gràcia cantonada amb el carrer Provença. El museu es va ubicar en dues sales, una destinada a les ciències naturals i l'altra a les ciències humanes. Tot i la predilecció de Ramon de Mercader i Novell per les ciències naturals, la creixent presència d'objectes d'arqueologia, numismàtica i armes de la col·lecció fa pensar en una preferència envers aquestes per part de Joaquim de Mercader. La última reubicació que va patir el *Museo de Antigüedades* del comte de Bell-lloc va tenir lloc el 1902, quan de nou, el comte traslladava la seva residència a Cornellà de Llobregat, al palau que s'havia fet construir el 1864.

Joaquim de Mercader i Bell-lloc era un home inquiet, un aristòcrata humanista, amant de l'art, les antiguitats i l'arqueologia. Va obtenir la confirmació del títol nobiliari, com a segon comte de Bell-lloc, per part del rei Amadeu I de Savoia l'any 1871. A diferència del seu pare, més interessat per les ciències naturals, Joaquim va ser un intel·lectual preocupat pel patrimoni que es proposà recuperar la història familiar essent un estudiós de la seva genealogia. Les seves nombroses adhesions a associacions tan culturals com científiques així ho fan palès. Va ser membre de l'Associació Arqueològica de Barcelona, de la Societat Barcelonesa d'Amics del País, de la Societat Catalana d'Excursions Científiques o de la Junta de Museus (Mateos 2007:118). En la tasca de la recuperació

---

¹ ANC 1-755, lligall CLXXXV, núm. 1.

de la memòria familiar, l'any 1869 el comte ordenava que es restauressin les capelles de sant Pere i la de sant Pau de la Roca del Vallès que havien estat cremades el 1808 durant la Guerra del Francès. El castell de Bell-lloc va quedar destruït i ja no es tornaria a construir. La voluntat de Joaquim era convertir l'església de sant Pere en un panteó familiar, per complir amb aquest propòsit manava traslladar els sepulcres dels seus avantpassats Guillem de Bell-lloc, Gausbert de Bell-lloc i la seva muller Rolanda que es trobaven a Sant Pau del Camp. Amant de les tradicions, el comte va restituir l'aplec popular que s'havia celebrat a la capella de sant Pere, festa que es tornaria a celebrar entre el 1870 i el 1877. En la ressenya de l'esdeveniment publicada a *La Renaixensa* el 30 de juliol de 1877 l'amfitrió era descrit: «Joaquim de Mercader, comte de Belloch, un amant entusiasta de las cosas de la terra, un intel·ligent investigador de las antigüetats clàssica y cristiana, y un generós protector de las manifestacions artísticas; avuy aqueixas prehuadas despullas se veuen cuidadas carinyosament per una má destre».² Joaquim de Mercader estudià l'arbre genealògic dels comtes de Bell-lloc i els llinatges entroncats; publicà un opuscle sobre la història de les capelles de sant Pere i sant Pau de la Roca del Vallès;³ i a més, organitzà l'arxiu i la biblioteca familiar i catalogà les peces del museu. L'any 1902, un Joaquim de Mercader, ja gran, va decidir editar el catàleg, segurament amb l'ajuda dels seus fills Arnau i Francesc, que és font imprescindible per a conèixer la col·lecció del Palau Mercader de Cornellà de Llobregat.

La col·lecció de pintura que conserva el Museu Palau Mercader, si bé és molt interessant, també és molt heterogènia, fet que dificulta conèixer el seu origen i la seva configuració. Aquest article centra la seva atenció en algunes obres barroques que adquirí Joaquim de Mercader i que avui en dia es troben al palau. Es desconeix la tasca com a col·leccionista del comte, però tenim constància que l'adquisició d'aquestes pintures es va fer a través de la compra, i segurament responia a circumstàncies singulars que explicarem a continuació. En tot cas, també era habitual que amics, coneguts i familiars, conegedors de l'interès patrimonial de Joaquim li regalessin pintures i altres objectes. Sortosament, unes anotacions del mateix comte, en els manuscrits preparatoris del catàleg del museu de 1902 han aportat noves dades sobre l'ingrés d'aquestes peces. Aquestes notes que Joaquim de Mercader va deixar han contribuït a fer aquesta primera aproximació a la col·lecció dels Mercader Bell-lloc.

Els quatre retrats àulics del Saló dels Àustries

Presideixen el Saló Lluís XVI, conegut també com Sala dels Àustries, quatre retrats àulics: el primer és el retrat de l'arxiduc Carles (1685-1740), un dels pocs retrats que es conserven en territori català; el segon és el de la seva esposa, Elisabet Cristina de Brunsvic (1691-1750), i el tercer i quart són els retrats de Felip III (1598-1621) i la seva esposa

² *La Renaixensa*, «La festa de sant Pere en lo castell de Belloch», any 7, núm.7, Barcelona, 30-VII-1877, p. 57.

³ Mercader i de Bell-lloc, Joaquim de (1870), *Historia de las capillas de los santos apóstoles Pedro y Pablo que hoy existen en el castillo de Belloch situado en el Vallés* va ser editat per primera vegada el 1870 i la segona edició va arribar el 1877.

Margarida d'Àustria (1584-1611). Aquests dos darrers retrats provenen de la casa que els Bell-lloc tenien a la Rambla de Mataró: «988. Lienzo al oleo busto de Doña Marguerita de Austria senyora de Felipe III numero 925 del catalogo. Este y el citado numero 925 se hallaron en un salon de la casa de Belloch en la ciudad de Mataró. Se sospecha que fueron un regalo de dichos reyes a Pedro de Belloch y de Palau».⁴ Pere Pau Bell-lloc i Palau va ser un cavaller que va participar com a diputat en les Corts de Barcelona l'any 1599 que va presidir Felip III.

Fig. 1. Andrea Vaccaro, atribuït, *Retrat de l'Arxiduc Carles d'Àustria* (1706-1707), oli sobre tela, 95 x 75,5cm. Sala dels Àustries, Museu Palau Mercader, Cornellà de Llobregat, núm. inv. 492.

⁴ ANC1-755, lligall CLXXXV, núm.6.

Els dos primers, els retrats de l'Arxiduc Carles (fig. 1) i de la seva esposa, han estat atribuïts a Andrea Vaccaro (1668-?),⁵ nét del famós pintor Andrea Vaccaro (1604-1670) i haurien estat pintats durant l'estada de l'arxiduc a Barcelona entre els anys 1708 i 1711. Tot i que, més recentment, Francesc Fontbona (2009) els atribueix a Pere Crusells (1672- ca.1642) de qui es coneix un retrat en miniatura de l'arxiduc datat del 1708. Va ser a l'església de sant Pere del castell de Bell-lloc on, segons va escriure Joaquim de Mercader, el 30 d'agost de 1858, va descobrir els retrats de l'arxiduc i la seva esposa. L'església va quedar en molt mal estat després que les tropes napoleòniques la cremessin el 1808 i no va ser fins el 1865 que Joaquim de Mercader, ja sent-ne propietari, la restaura i deixa practicable. Joaquim de Mercader trobà per casualitat i amb gran astorament els retrats. El comte recordava aquell fet amb bona dosi de romanticisme:

«Posteriormente, y muchos años después de revocada toda la Iglesia, el día 30 de Agosto de 1858, hallé dos magníficos cuadros al óleo de muy buena mano, pintura flamenca, en el mejor estado de conservación, detrás de un armario de madera comun que se hallaba colocado á la derecha del altar mayor, y metidos dentro una caja hecha al objeto de madera de pino, arreglados cuidadosamente y cubiertos por encima de la pintura, con hojas de papel blanco que ya por el tiempo estaba amarillo, é infinidad de retazos del mismo para formar almohada con el fin de conservarlos, y resultaron ser los retratos de los citados Archiduques Don Carlos y Doña Isabel Cristina. Son de mas de medio cuerpo y de tamaño natural, los que hoy conservo en uno de los salones de mi habitación en Barcelona. Considero que dichos retratos fueron un regalo que los Archiduques hicieron al conde de Belloch durante la guerra de sucesión, y éste tal como los recibió, les puso en aquel sitio para así salvarlos del enemigo ó tal vez después de aquello, para evitar compromisos, pero lo raro es, que escaparon del incendio, habiendo sido cabalmente aquel lado del templo el más perjudicado y casi destruido por el voraz elemento. Se conoce que ningun individuo de la familia estaba enterada que en aquel sitio se hallasen escondidos los citados retratos, pues es muy extraño si lo sabian, no lo hubiesen revelado á alguno de sus hijos ó descendientes pues que de seguro no hubieran estado tantisimos años olvidados».⁶

Segons Joaquim de Mercader, els retrats van ser un regal del mateix arxiduc Carles cap al seu avantpassat, Ramon II de Bell-lloc i Macip (1664-1717), sergent d'Infanteria i fervent austriacista. També va ser l'arxiduc Carles qui va concedir per primera vegada el títol de comte l'any 1707 a Ramon de Bell-lloc.

⁵ Santiago Alcolea (1919-2008) va atribuir els retrats de l'Arxiduc Carles i el de la seva esposa, Elisabet Cristina de Brunsvic, al pintor Andrea Vaccaro en la seva tesi doctoral (Alcolea 1959/1960:42 i 125). La tesi va ser posteriorment publicada en els *Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona* entre el 1956 i el 1961. Alcolea ja feia notar que els dos retrats van ser exposats el 1910 al Palau de Belles Arts de Barcelona en el marc de l'Exposició de Retrats i Dibuxos antics i moderns (Alcolea 1961/1962:189). En el catàleg apareixien com a obra d'Andrea Vaccaro (1604-1670), el famós pintor napolità, i avi de l'Andrea Vaccaro que va ser pintor de la cort de l'arxiduc i per tant, autor dels retrats segons Alcolea. També s'especificava que eren propietat del comte de Bell-lloc, aleshores Arnau de Mercader i de Zufia.

⁶ ANC1-755, lligall. XXIII, núm. 16, p.11-13 Joaquim de Mercader i Bell-lloc va escriure l'opuscle sobre la *Historia de las Capillas de los Santos Apóstoles Pedro y Pablo que hoy existen en el Castillo de Belloch situado en el Vallés*. La primera edició és del 1870 i la segona del 1876.

El llegat dels Peguera, barons de Rocafort

A la planta baixa del palau hi ha tres retrats d'època barroca: un retrat masculí i dos de femenins. Al catàleg del 1902 els retrats són esmentats de la següent manera: «906- Retrato de medio cuerpo de N. Armengol, Barón de Rocafort (siglo XVII). Procedente de la familia Armengol, luego Peguera, hoy extinguida. 907- Retrato al óleo, medio cuerpo, de una señora de la familia Armengol (siglo XVII). Epoca Carlos II. 908- Retrato al óleo, medio cuerpo, de otra señora de la familia Armengol. Ostenta la Cruz de Santiago».⁷ Ara bé, els manuscrits preparatoris del catàleg contenen més informació que la versió impresa, cosa que permet entendre què hi fan els retrats de la família dels barons de Rocafort al Palau Mercader: «Los tres retratos ante dichos fueron vendidos por Doña Manuela de Peguera, ultima baronesa de Rocafort a su primo el Conde de Belloch junto con otro mueble de su familia».⁸ Així doncs, Joaquim de Mercader, va comprar els tres retrats a la seva cosina, la baronessa de Rocafort, Maria Manuela de Peguera i de Pedrol (1854-1881) que va morir soltera i sense descendència. Sabem gràcies a les anotacions de Joaquim de Mercader que les peces: «fueron vendidas por Doña Manuela de Peguera baronesa de Rocafort a su primo el conde de Belloch el dia 16 de abril de 1859 por 4400 reales».⁹ A més, Joaquim de Mercader afegia: «Me contó todo en la Casa de Barna».¹⁰ Així doncs, les peces es trobaven a la casa dels Rocafort de Barcelona, situada a la intersecció entre la Rambla i el carrer Canuda prop de l'església de Betlem,¹¹ i que aquestes foren adquirides el 16 d'abril de 1859. La compra d'aquestes obres pot ser vista com a favor del comte envers la seva cosina, però també com un gest de salvaguarda del patrimoni familiar d'un llinatge de gran importància en la història de la noblesa catalana.

Segons la informació rebuda pel comte de Bell-lloc, el retrat masculí (fig.2) és un baró de Rocafort de finals del segle XVII. El retratat està en posició de tres quarts. A la mà dreta sosté un paper, en el qual no es distingeix què hi ha escrit. La tipologia de retrat respon al segle XVII. És un retrat sobri, amb un fons neutre i cortinatge per emmarcar. La presència de l'escut d'armes a la part superior dreta facilita la identificació del personatge. Es tracta d'un escut d'armes quarterat: en el primer quarter hi ha l'escut de la família Rocafort; en el segon l'escut dels Aimeric de Manresa; en el tercer l'escut de la família Agulló; i en

---

⁷ ANC1-755, lligall CLXXXV, núm.1.

⁸ ANC1-755, lligall CLXXXV, núm.6.

⁹ ANC1-755, lligall CLXXXV, núm.6.

¹⁰ ANC1-755, lligall CLXXXV, núm.4.

¹¹ De la ubicació de la casa del baró de Rocafort, en tenim notícies gràcies a Rafael Amat i de Cortada, baró de Maldà (1746-1819), cunyat del baró de Rocafort. El dia 14 de gener del 1777 descrivia el convit per les núpcies entre Gaietà d'Amat i de Rocabertí (m.1794), tercer marquès de Castellbell i Maria Antònia Peguera i Armengol, germana de Ramon de Peguera i Armengol, baró de Rocafort gràcies al seu matrimoni amb Gertrudis d'Armengol i Despujol. El convit va tenir lloc a la casa dels Rocafort: «La casa de Rocafort, en la Rambla, estava adornada ad aranyes de cristall primorosíssimes, i cornucòpies igualment en lo saló principal i estrados, a una i altra part, sent tot il·luminat». El dia 3 de setembre de 1778 escrivia sobre l'obertura de tres botigues a la part baixa de la casa dels Rocafort, al carrer Canuda: «Les botigues obertes en la paret del convent dels pares Trinitaris Calçats ja queden del tot llestes i ocupades de llogaters; i també les tres de casa Rocafort, sites en lo carrer de la Canuda» (Amat 1987:54 i 71).

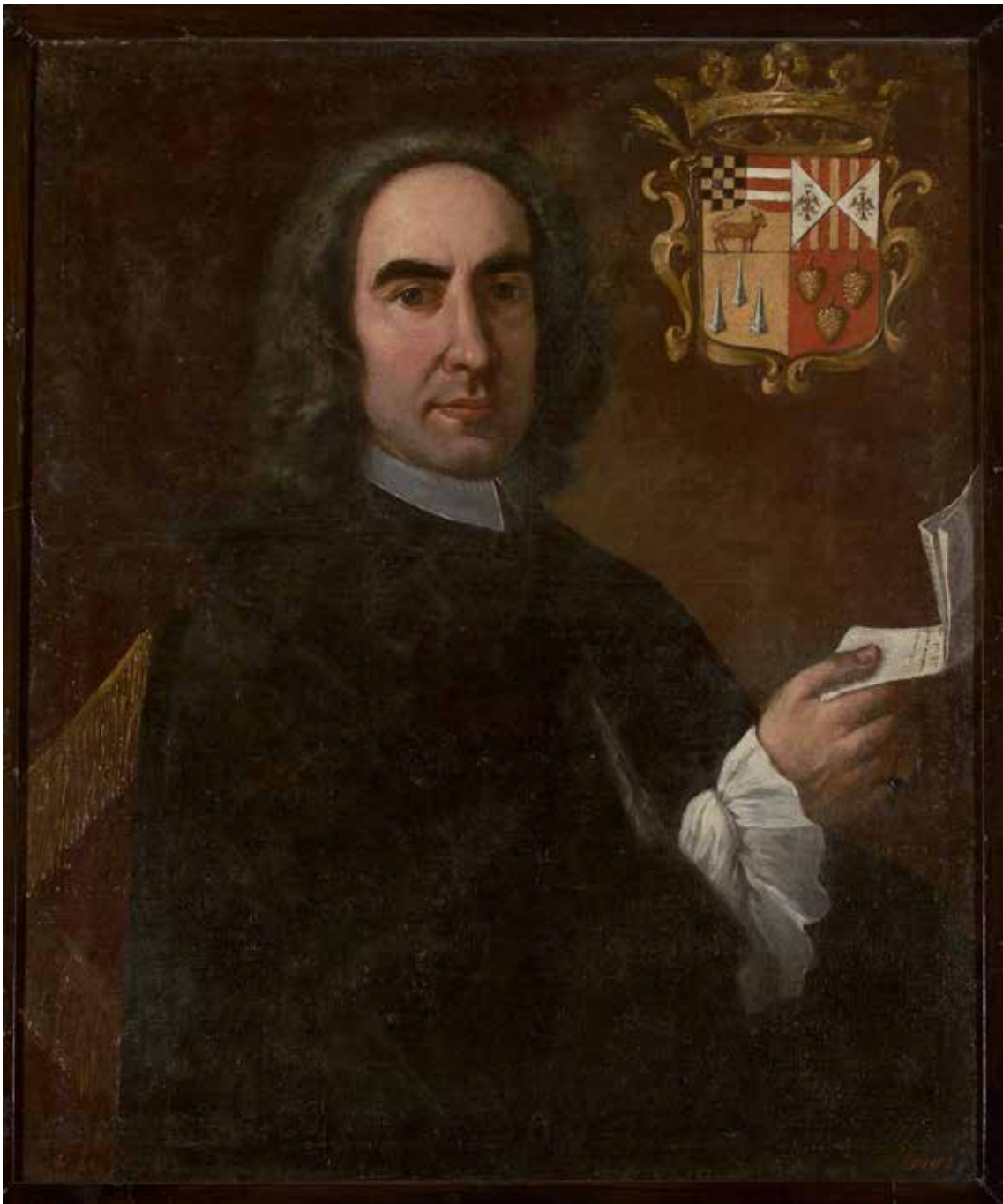

Fig. 2. Desconegut. *Retrat d'Antoni d'Armengol i d'Aimeric, baró de Rocafort* (ca. 1665-1700), oli sobre tela, 91,8 x 79,7 cm. Planta baixa, Museu Palau Mercader, Cornellà de Llobregat, núm. inv. 2307.

Fig. 3. Desconegut. *Retrat de dama* (ca. 1665-1700), oli sobre tela, 83,6 x 67,2cm. Sala de Naturals, Museu Palau Mercader, Cornellà de Llobregat, núm. inv. 2306.

Fig. 4. Desconegut. *Retrat d'una dama que ostenta una creu de Sant Jaume al pit* (ca. 1665-1700), oli sobre tela, 85 x 69,8 cm. Sala de Naturals, Museu Palau Mercader, Cornellà de Llobregat, núm. inv.2305.

el quart camper hi ha l'escut de la família Argençola. Segurament, aquest darrer es tracta d'Antoni d'Armengol i d'Aimeric, quinze baró de Rocafort (baró entre el 1732 i el 1764), fill d'Antoni d'Armengol i d'Agulló (baró entre els anys 1684 i 1732) i de Gertrudis d'Aimeric i de Cruïlles. Antoni d'Armengol i d'Aimeric s'establí a Barcelona i va ser membre de la Reial Acadèmia de Bones Lletres (Campabadal 2006:77 i 97). El paper que sosté amb la mà dreta podria ser la revalidació del títol de baró conedit pel rei Ferran VII el 18 d'abril del 1747 (Fluvià 2003:61-65).

Els retrats de les dames de la família Armengol (fig.3 i fig.4) estan pintats amb molta delicadesa i dolçor. Segueixen una tipologia compositiva idèntica que respon a models de retrats de cort a l'època de Carles II (1665-1700) (Martínez 2013: 219-256), entorn al pintor de la cort espanyola Juan Carreño de la Miranda (1614- 1685) i després utilitzada per Claudio Coello (1642-1693). És una tipologia que es va posar de moda amb la primera esposa de Carles II (1661-1700), Maria Lluïsa d'Orleans (1662-1689) i els primers anys de matrimoni amb la seva segona esposa, Marianna del Palatinat-Neuburg (1667-1740) que va regnar entre els anys 1690 i 1700. Alguns exemples són el *Retrat de Maria Lluïsa d'Orleans* de Juan Carreño de la Miranda propietat del Banc Sabadell o el *Retrat de Marianna de Neuburg* de Jan Van Kessel II de la col·lecció Abelló de Madrid (Martínez 2013: 220).

Els retrats de dama del Palau Mercader també segueixen les característiques de la retratística femenina de la cort de Carles II: la simulació de marcs ovalats fingits; l'enquadrament del bust femení fins a la cintura, fet que a més permet entreveure les bocamànigues de vestit; el rostre lleugerament en la posició de tres quarts; la mirada fixada en l'espectador; el pentinat marcat per la ratlla al mig i deixant caure dos flocs de cabell sobre el bust. El cabell, en les dames retratades, també podia estar guarnit, a l'alçada de les orelles, per una joia o ornament i les arracades acostumaven a ser de grans dimensions, fins les espatlles. Les dames solien lluir vestits amb gipó (peça de vestir que cobreix el tronc des dels muscles fins a la cintura, cenyit i ajustat al cos, amb mànigues), d'escot barca, amb encaixos i brodats, incrustacions de pedres precioses i un joiell sobre el pit; i per acabar, els fons eren neutres i sovint tenien un cortinatge, però no hi havia cap mena de referència a l'estament social de la retratada.

La primera dama de la família Armengol llueix una llarga melena que cau en dos grans flocs de cabell sobre el pit i dues grans arracades. Amb la mà dreta sosté un llibre i la dreta la recolza sobre el pit. L'altra dama ostenta la Creu de Sant Jaume al pit. Segons va deixar escrit Joaquim de Mercader,¹² aquest retrat correspondria a una dama de la família que va ingressar en algun moment de la seva vida al convent de Santa Maria de Jonquera de Barcelona.¹³ La retratada llueix dues trenes llargues i una medalla al pit amb la imatge de la Verge i el Nen Jesús. Amb la mà dreta porta un llibre de dimensions reduïdes, possiblement d'oracions. A diferència del gipó de l'altre retrat que està més treballat amb una sèrie de brodats florals, aquest gipó negre és molt més sobri.

Com ja hem esmentat abans, a més dels tres retrats de la família Armengol el comte de Bell-lloc va comprar a la seva cosina un quart retrat i dos arquilles d'estil napolità. Aquest quart retrat (fig. 5), atribuït a Antoni Viladomat per Francesc Miralpeix (2014:403), es creia que podria ser Magí IV de Mercader i Moragues (1658-1732), ciutadà honorat i conseller de Barcelona. Es tracta d'un retrat de la primera meitat del segle XVIII, seguint els canons i la moda francesa: duu una corbata d'encaix brodat al coll i peruca blanca arissada llarga. El retratat és un home molt jove que reclinat lleugerament sobre una taula assenyala la ciutat que es mostra al fons de la tela. Joaquim de Mercader dóna informació molt valuosa en el manuscrit del catàleg perquè permet identificar qui és el personatge: «1010. Lienzo grande Retrato del Sr. D. de Peguera y de Aymerich sucesor de la Casa Armengol Barones de Rocafort. Lleva un traje del siglo XVII el cual cuya toga trató de cuerpo entero y está bien acabado [...] Que muy debajo del traje se crea como el aro dorado de una llave que dentro de este lleva un escudo superado de corona

¹² ANC1-755, lligall CLXXXV, núm.6.

¹³ Els monestirs femenins de l'ordre de Sant Jaume tenien la finalitat d'allotjar les famílies dels cavallers mentre aquests eren a la guerra o bé morien. Les dames que hi ingressaven no eren obligades a convertir-se en monges. El monestir de Santa Maria de Jonquera va ser molt reconegut des d'antic per la societat catalana ja que moltes de les grans famílies del país van tenir-hi dames allotjades. Les famílies nobles que tenien moltes filles les col·locaven al monestir per tal de no passar la vergonya de no poder-les casar i d'aquesta manera tenir-les pensionades en un lloc de luxe. En ingressar tenien la categoria de religioses, però si no sentien la vocació no professaven: és més, si de grans es casaven no perdien tampoc la categoria de religioses. Tenien preferències les dames que eren familiars de cavaller o monja de l'ordre i veïnes de Barcelona (Costa 1974:253-255).

y dentro de él CVI que será Carlos VI cuya llave está puesta el aro abajo».¹⁴ La clau i les sigles CVI fan referència a l'Arxiduc Carles d'Àustria però també al personatge retratat per Antoni Viladomat. Al catàleg de 1902 és citat de la següent manera: «1010. Lienzo al óleo. Retrato, cuerpo entero, del Ilustre. Sr. D. Antonio de Peguera y de Aymerich, Barón de Rocafort. (Ultimos del siglo XVII). Procedente de la casa de los Barones de Rocafort».¹⁵ Joaquim de Mercader assegurava que era el polític, militar i escriptor Antoni de Peguera i d'Aimeric (1682-1707), que arribà a Primer Coronel del Regiments de les Reials Guàrdies Catalanes, exèrcit regular austriacista durant la Guerra de Successió. En el terreny literari, l'any 1700 Antoni de Peguera juntament amb altres erudits van fundar l'Acadèmia dels Desconfiats de Barcelona, acadèmia que promovia la història i les lletres catalanes, en la qual va participar activament durant els seus tres anys d'existència. Ara bé, tot i ser fill de Guerau de Peguera i de Berardo, primer marquès de Foix i senyor de Torrelles, mai no va ostentar el títol de marquès de Foix, ja que era el segon en la línia successòria. Va morir molt jove, a l'edat de 25 anys.

La família dels marquesos de Foix i la dels barons de Rocafort s'uniren l'any 1742 a través del matrimoni entre Gertrudis d'Armengol i Despujol, baronessa de Rocafort, i Ramon de Peguera i Berardo, tercer marquès de Foix. Així, tot passava a ser un llegat familiar comú que explicaria perquè arribà a mans de Maria Manuela de Peguera i Pedroló. La baronia de Rocafort de Queralt, a la Conca de Barberà, va ser una baronia immemorial i els seus orígens es remunten a l'edat mitjana. Se sap que des del segle XVI la família Armengol n'era la titular. Per altra banda, el marquesat de Foix, provinent de Torrelles de Foix a l'Alt Penedès, tenia el seu origen quan l'any 1706 l'arxiduc Carles nomenà primer marquès de Foix a Guerau de Peguera, pare d'Antoni de Peguera i Aimeric.

Presidint el Saló Principal del Palau Mercader, juntament amb dos imponents tapisos flamencs, hi ha tres arquilles. Una pertanyia als comtes de Bell-lloc - té l'escut precomtal de la família a la part inferior- i les altres dues a la família dels barons de Rocafort, que adquirí Joaquim de Mercader juntament amb els retrats d'aquesta família com ho indica el catàleg manuscrit: «871. Arquilla del siglo XVII de gran tamaño con figuras pintadas al vidrio sobre asuntos Biblicos. Fue comprada por 500 pesetas. 141. Arquilla del siglo XVII con cristales pintados con asuntos mitologicos procede de la Casa de Armengol Barones de Rocafort».¹⁶ Es tracta d'una parella d'arquilles que presenten una estructura idèntica: tres carrers amb una portada al centre, flanquejada per dues columnes salomòniques i sobre una petita balustrada. Cada calaix està decorat amb dos vidres pintats. A la base hi ha l'escut dels barons de Rocafort en talla. L'estructura del moble i la iconografia mitològica de les arquilles segueixen els models napolitans. Aquesta tipologia d'arquilla amb panells de vidre pintats va ser molt comuna a finals del segle XVII a Nàpols. Va esdevenir la tipologia més cèlebre a Europa entre les classes benestants, ja que demostrava el seu alt poder adquisitiu, i perquè en diferents centres d'Europa se'n van començar a fabricar. S'utilitzaven per guardar petits objectes de luxe de qualsevol

---

¹⁴ ANC1-755, lligall CLXXXV, núm. 4.

¹⁵ ANC 1-755, lligall CLXXXV, núm. 1, f. 60.

¹⁶ ANC 1-755, lligall CLXXXV, núm.6.

Fig. 5. Antoni Viladomat, atribuït, *Retrat d'Antoni de Peguera i d'Aimeric* (principis del segle XVIII), oli sobre tela, 161,8 x 120 x 6 cm. Saló dels Retrats del Palau Mercader, Cornellà de Llobregat, núm. inv. 792 (tradicionalment s'ha identificat el personatge reratat com a Magí IV de Mercader i Moragues).

tipologia alhora que eren valorats per si sols, tant per la riquesa com pel disseny del mateix moble. El disseny era volgutament ostentós i solien ser fabricats de dos en dos, per tant és summament interessant que hagi sobreviscut en el temps la parella, ja que normalment només se'n conserva un, però en aquest cas es conserven les dues arquetes. Pel que fa a la iconografia, els panells de vidre de vegades seguien un programa mitològic o bíblic i d'altres les escenes només mostraven figures en paisatges rocosos sense que hi hagués una voluntat narrativa.¹⁷ Tradicionalment, la literatura artística ha atribuït al pintor Luca Giordano (1632-1705) molts panells pintats (González-Palacios 1984:223-231), però no s'ha pogut demostrar documentalment aquesta atribució, ni tampoc a cap dels artistes propers a ell.¹⁸ És per això que per fer la catalogació els experts utilitzen la formula “a

¹⁷ L'ús de panells de vidre pintat per embellir gabinets es coneixia a Nàpols des del 1635, que en aquell moment es trobava sota el domini d'Espanya i se'n coneixen diversos exemplars a Mallorca.

¹⁸ El 1742, Bernardo de Dominici, va escriure en el seu *Vite de Pittori, Scultori ed Architetti Napoletani*,

l'estil de Luca Giordano, com a font d'inspiració. En el cas de les arquilles dels barons de Rocafort, els vidres pintats recorden els frescos de Luca Giordano al Palazzo Medici Riccardi de Florència, sobretot en el tema del Triomf de Neptú.

Dues obres enigmàtiques al Saló dels Àustries

Ara volem destacar dues obres que també es troben a la Sala dels Àustries, però que en aquest cas no surten esmentades en cap inventari ni en les anotacions del comte. Dues pintures de tema enigmàtic que presenten característiques pròpies de la pintura flamenca del segle XVII: una escena de paisatge portuari i una escena cortesana. La primera obra (fig. 6). Presenta una noia asseguda en un vaixell tocant el llaüt. Sembla que el vaixell estigui a punt de salpar. La noia es troba isolada de la resta de personatges i mira fixament a l'espectador amb un somriure sorneguer. L'arquitectura de l'escena és clarament italianitzant i hi apareixen les columnes d'un temple clàssic i una torre que podria ser la Tomba de Cecília de Roma. Trobem un clar referent iconogràfic d'aquest llenç al Louvre *Personnages de fantaisie dans une barque avec une joueuse de cistre* (1656)¹⁹ de Jean-Baptiste Wéenix.²⁰ Aquest model iconogràfic va ser molt difós amb la publicació, l'any 1783, de l'obra de M. Lebrun, *Galerie des peintres flamands, hollandais et allemands*. L'obra apareix a la pàgina 44 per il·lustrar la biografia de Jean-Baptiste Wéenix, pintor de l'escola barroca d'Utrecht (Brejon de Lavergnée 1970:294). Els pintors d'aquesta escola van conrear el gust per les escenes musicals, sota la influència del caravaggisme, seguint un gust cortesà més propi del rococó que del barroc. En la tela de *Fantasia amb personatges dins d'una barca amb una jove que toca el llaüt* de Weenix s'hi representa un vaixell on té lloc un petit concert. Aquesta tipologia de representació ve de lluny ja que altres artistes holandesos havien fet servir el tema per il·lustrar algun dels mesos de l'any. Tot i que l'obra va ser feta la segona meitat del segle XVII, considerem que s'anticipa a la Música Aquàtica que Händel compondrà el 1717 per el rei Jordi I d'Anglaterra i que van ser interpretats en la barca del rei tot navegant pel Tàmesi. Per tant, és un escena de gènere musical, contextualitzada en una arquitectura italiana inventada (Mirimonde 1962/1963:132).

D'altra banda, trobem algunes diferències entre la tela del Louvre i la del Palau Mercader. Per exemple, a la tela de Louvre, al costat del vaixell, hi ha un cigne, atribut de la música, que no hi és a la tela del Palau Mercader. En el cas de la tela de Cornellà, la noia que toca el llaüt està aïllada de la resta del grup, mentre que en l'escena del Louvre la jove que toca el llaüt està acompanyada per un flautista i un dels passatgers posa la mà sobre

---

publicat a Nàpols, de la similitud d'estil entre els panells de vidre d'aquest tipus d'armaris i el treball de Luca Giordano, en particular en la seva paleta de color vermell i blau clar. Hi ha, però, diferents teories sobre l'origen dels panells.

¹⁹ Museu del Louvre, núm. inv. R.F, 1943-7.

²⁰ Jean-Baptiste Wéenix (Amsterdam, 1621- Utrecht, c.1660) va ser un pintor holandès de l'escola d'Utrecht. Va viatjar a Itàlia entre 1643 i 1647 on va pintar paisatges de gust italianitzant, però sobretot es va especialitzar en representacions de joc. Els seus paisatges, invencions sobre l'arquitectura clàssica, s'animen amb escenes bufones i populars que es troben a cavall entre el paisatgisme i la bambotxada.

l'espatlla nua de la noia, en un gest molt seductor, que vol fer entendre l'estima que té per l'art musical.

Fig. 6. Desconegut. Fantasia amb personatges dins d'una barca amb una jove que toca el llaut, segons Weenix (detall), segle XVII, oli sobre tela, 88,5 x 110,5 cm. Galeria del Museu Palau Mercader, Cornellà de Llobregat, núm. inv.485.

El cicle de Moisès de Pere Pau Muntanya

Per últim voldríem parlar d'un cicle pictòric de la vida Moisès que consta de vuit quadres a l'oli, set dels quals es troben a la Sala del Renaixement i el vuitè, on es representa l'escena de Moisès i l'esbarzer ardent, que es troba a la capella. Van ser comprats per Joaquim de Mercader: «1052. Siete lienzos al fresco se cree son del autor Montaña representan la Historia de Moises. Fueron comprados junto con otro que lleva el numero 1064 y juntos. Los cuales se han colocado en un salon de la casa-torre de Mercader en Cornellá».²¹ Segons Joaquim de Mercader eren obra de Pere Pau Muntanya i Placeta (1749-1803), no obstant això, no apareix cap cicle de Moisès en el catàleg de les obres conegudes, desaparegudes o amb constància documental d'aquest artista (Ballart 1987:87). No obstant això, és probable que es tracti d'un programa pictòric ideat per decorar algun palau barceloní durant el darrer terç del segle XVIII. Pere Pau Muntanya va ser, juntament amb Francesc Pla, dit el Vigatà (1743-1805), els pintors més prolífics en la realització de salons de cases senyoriales (Subirana; Triadó 2008:511). Des del punt de vista formal, podem constatar que els plafons del Palau Mercader segueixen els esquemes compositius aplicats per Muntanya i el seu taller en tots els seus programes decoratius. L'activitat pictòrica de l'artista i el

²¹ ANC1-755, lligall CLXXXV, núm.6.

seu taller estava fonamentada en la repetició de certs models (Quílez 1998/1999:216) mitjançant els quals van dur a terme la decoració al fresc d'edificis tant emblemàtics de l'època com la Llotja i la Duana de Barcelona. Comparant el plafó de Moisès i la corona del faraó del Palau Mercader trobem similituds compositives i estilístiques amb les escenes del *Tractat de regència amb Trípoli* (1790-1792) de la Duana de Barcelona i l'escena de *Sesostris al temple de Vulcà* (c.1790) del Palau Bofarull de Reus. Per altra banda, iconogràficament no tenim referències de cap cicle pictòric dedicat a la vida de Moisès pintat per Muntanya, però sí al Saló del Tron del Palau Episcopal de Barcelona, obra del Vigatà i datat el 1785. En aquest cas, però, es tracta de grisalles.

Conclusions

Com dèiem a l'inici d'aquest article, la col·lecció pictòrica del Museu Palau Mercader és molt heterogènia: es tracta d'una seixantena d'obres en les quals predominen aquelles barroques i les del tombant del segle XX. En aquest fons pictòric destaca la presència de retrats, tant els esmentats com els retrats familiars dels Bell-lloc-Mercader, que quedaven fora de l'àmbit d'aquest article. Dins d'aquest grup d'obres, són d'especial interès els *Retrat de Maria de Sadurní* de Francesc Tremulles (1717-1773) o el *Retrat d'Arnau de Mercader i Paulina Pozzali i Crotti* realitzat per Mateu Balasch (1872-1936).

Com ja apuntava Joan Maria Minguet (1988:7) queda pendent un estudi més profund i precís per fer una panoràmica de tota la col·lecció, sobretot de les pintures dels segles XIX i XX en les quals hi són representats pintors com Francesc Masriera (1842-1902), Antoni Fabrés (1854-1938) o Josep Cusachs (1851-1908). Encara no ens és possible resseguir la formació de la col·lecció, però hem pogut aportar una mica de llum sobre l'ingrés i procedència d'algunes de les obres que van entrar gràcies a l'acció de Joaquim de Mercader. L'afany col·leccionista del comte no es corresponia ni a gustos personals ni a una actitud sistemàtica de recerca en el mercat, sinó que, més aviat, responia a la preocupació d'un humanista sensible que pretenia salvaguardar la memòria pictòrica de la seva família i de llinatges propers. El fet però, és que va incorporar al fons pictòric obres de gran qualitat, com els retrats de la família dels barons de Rocafort i obres que, si més no, seguien l'estil d'artistes reconeguts com Pere Pau Muntanya o les arquilles pintades a la manera de Luca Giordano cosa que denota cert coneixement artístic per part de Joaquim de Mercader.

FONS DOCUMENTALS

Arxiu Nacional de Catalunya (ANC)

Fons Llinatge Mercader, Comtes de Bell-lloc (ANC1-755)

ANC1-755, lligall CLXXXV, núm. 1. Mercader i de Bell-lloc, Joaquim (1902), *Catálogo General del Museo de Antigüedades propiedad del Señor Conde de Belloch*.

ANC1-755, lligall XXIII, núm. 13. Mercader i de Bell-lloc, Joaquim de, *Historia de las Capillas de los Santos Apóstoles Pedro y Pablo que hoy existen en el Castillo de Belloch situado en el Vallés*. Barcelona: Impremta de L. Obradors y P. Sule, 1876.

ANC1-755 lligall, CLXXXV, núm. 4. *Objetos en el Museo. Clasificados por el señor conde de Belloch* (manuscrit).

ANC1-755. lligall CLXXXV, núm. 6. *Objetos en el Museo. Clasificados por el señor conde de Belloch. Llibreta* (manuscrit).

FONTS BIBLIOGRÀFIQUES

Exposición de retratos y dibujos antiguos y modernos; catálogo ilustrado, 1910, Barcelona, Imp. de Henrich y C^a.

La Renaixensa, «La festa de sant Pere en lo castell de Belloch», any 7, núm. 7 Barcelona, 30-VII-1877, p. 56-63.

Mercader i de Bell-lloc, Joaquim de (1870), *Historia de las capillas de los santos apóstoles Pedro y Pablo que hoy existen en el castillo de Belloch situado en el Vallés por su actual poseedor el Ittre. Sr. D. Joaquín de Mercader Belloch, Conde de Belloch*, Barcelona, Imprenta de libros Obradors y P. Sulé.

Lebrun, Jean-Baptiste-Pierre (1783). *Galerie des peintres flamands, hollandais et allemands : ouvrage enrichi de deux cent une planches gravées d'après les meilleurs tableaux de ces maîtres, par les plus habiles artistes de France, de Hollande et d'Allemagne avec un texte explicatif*, Paris, Gros-Chenet.

BIBLIOGRAFIA

Alcolea, Santiago (1959-1960), «La pintura en Barcelona en el siglo XVIII (I)», *Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona.

Alcolea, Santiago (1961-1962), «La pintura en Barcelona en el siglo XVIII (II)», *Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona.

Amat i de Cortada, Rafael (1987), *Calaix de sastre, en què s'explicarà tot quant va succeint a Barcelona i veïnat des de mig any de 1769, a les que seguiran les dels altres anys esdevenidors per divertiment de l'autor i de sos oients, anexas en el dit Calaix de sastre les més mínimes frioleres*, v.I. (1769-1791), Barcelona, Curial.

Brejon de Lavergnée, Arnould, ed. (1970). *Le siècle de Rembrandt : tableaux hollandais des collections publiques françaises: Musée du Petit Palais, 17 novembre 1970 - 15 février 1971*, Paris, Réunion des Musées Nationaux.

Ballart Hernández, Ester (1987), *Pere Pau Montañà, 1749-1803, pintor : segon director de l'Escola Gratuïta de Dibuix*, Barcelona, Universitat de Barcelona.

Campabadal Bertran, Mireia (2006), *La Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona en el segle XVIII*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

Casanovas, Montse; Loran, Margarida; Plans, Anna (2007), *De Joaquim de Mercader i Belloch a Paulina Pozzali Crotti, dues generacions que il·lustren l'evolució de l'aristocràcia catalana de mitjans del segle XIX a mitjans del segle XX*, Projecte d'investigació inèdit, dipositat al Centre d'Història Contemporània de Catalunya.

Les obres barroques del Palau Mercader

Anna Ferrando Galícia

- Costa, Maria-Mercè (1974), «Les dames nobles de Jonqueres», *II Col·loqui d'Història del monaquisme català: Sant Joan de les Abadesses 1970*, Poblet : Abadia, p. 253-255.
- Fernández Trabal, Josep (2008), «El fons Llinatge Mercader, comtes de Bell-lloc», *Butlletí de l'Arxiu Nacional de Catalunya*, núm. 19, p. 2-11.
- Fluvià i Escorsa, Armand de (2003). «Naturalesa jurídica de la baronia de Rocafort de Queralt», *Paratge*, núm. 15, p. 61-65.
- Fontbona, Francesc (2009), *Les joies dels nostres museus: art en els museus locals de la província de Barcelona*, Barcelona, Diputació de Barcelona.
- Foucart, Jacques, coord. (2009), *Catalogue des peintures flamandes et hollandaises du Musée du Louvre*. París, Gallimard, Musée du Louvre Éditions.
- González-Palacios, Alvar (1984), *Il Tempio del Gusto. L'arte decorativa a Italia fra il classicismo ed il Barocco. Roma e il Regno delle due Sicilie*, Milà, Longanesi, p. 223-231.
- Martínez Leiva, Glòria (2013), «El exilio de la reina viuda Mariana de Neoburgo y la configuración de un nuevo retrato aúlico», *Actas Carlos II y el Arte de su tiempo*, Madrid, Fundación Universitaria Española, p. 219-256.
- Mateos Rusillo, Santos M. (2007), *La valoració, preservació i comunicació del patrimoni històric a Catalunya durant el segle XX. El cas de Cornellà de Llobregat*, Cornellà de Llobregat, L'Avenç.
- Minguet i Batllori, Joan M. (1988), «Primera aproximació al fons pictòric del Palau Mercader», *Baix Llobregat: Butlletí del centre d'Estudis Comarcals*, núm. 15, p. 4-6.
- Minguet i Batllori, Joan M. (1991), «El Palau Mercader i el seu fons pictòric», *Cornellà, una ciutat*, Ajuntament de Cornellà de Llobregat, p. 47-49.
- Miralpeix, Francesc (2004), *Antoni Viladomat i Mananlt (1678-1755). Biografia i catàleg crític*, Girona, Universitat de Girona.
- Miralpeix, Francesc (2014), *Antoni Viladomat i Mananlt (1678-1755). Vida i obra*, Girona, Museu d'Art de Girona.
- Mirimonde, Albert Pomme de (1962-1963). «La musique dans les œuvres hollandaises du Louvre, I. Fêtes et scènes de genre», *La revue du Louvre et des musées de France*, París, p. 123-138.
- Quílez, Francesc (1998-1999), «A l'entorn de l'activitat pictòrica de Pere Pau Muntanya al Camp de Tarragona», *Locus Amoenus*, núm. 4, p. 201-217.
- Subirana, Rosa Maria, Triadó, Joan-Ramon (2008), «Art, Història i Ideologia. Programes de les cases i palaus barcelonins al segle XVIII», *Pedralbes: revista d'història moderna*, núm. 28, p. 503-550.
- Subirana, Rosa Maria, Triadó, Joan-Ramon (2011), «Recuperació econòmica i producció artística. La decoració mural de les cases i palaus barcelonins al darrer terç del segle XVIII», *Cartografías visuales y arquitectónicas de la modernidad. Siglos XV-XVIII*, Barcelona, ACAF/ART Llibres, Universitat de Barcelona.
- Torres i Tilló, Santi (2012), *Pintura catalana del Barroc: l'auge col·leccionista i l'ofici de pintor al segle XVII*, Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona.
- Vila Carabasa, Josep Maria (1992), *Estudi de les fonts documentals de Can Mercader de Cornellà*, Barcelona, Diputació de Barcelona, Àrea de Cooperació, Servei de Patrimoni Arquitectònic Local, p. 259-266.